

av studier om bilaterale diplomatiska relasjoner. Deras analys förankras skickligt i en bred europeisk forskningslitteratur om stormaktspolitikk och tidigmodern diplomati. Den empiriska undersökningen ger nya perspektiv på svensk och dansk utrikespolitikk och öppnar även för ytterligare forskning i ämnet.

Sophie Holm

Ola Mestad (red.), *Frihetens forskole: professor Schlegel og eidsvollsmennenes læretid i København* (Oslo: Pax Forlag, 2013). 424 s.

Denne boka er den første utgivelse i serien *Nye perspektiver på Grunnloven 1814–2014* som til sammen omfatter seks bind. Som de andre bindene er også denne utgivelsen en artikkelsamling med 16 kapitler fordelt på 13 forfattere, de fleste historikere og rettsvitere. Redaktør Ola Mestad har skrevet innledningen og avslutningskapitlet i tillegg til to av de andre kapitlene. Fire av bidragene er skrevet av dansker, ett er svenskfinsk, mens resten kommer fra norske akademikere, alle menn. To bolker i bokbindet er forsynt med kolorerte illustrasjoner, alle med direkte eller indirekte motiver og forbindelser til det intellektuelle miljøet i København på andre halvdel av 1700-tallet. Illustrasjonene inkluderer en del portrett av eidsvollsmenn som hadde sin utdanningsbakgrunn fra dette miljøet.

Som tittelen antyder er hovedtema for dette bindet perioden *forut* for 1814 og den europeiske kulturbakgrunnen som lå til grunn for selvstendigheten og utformingen av den norske Grunnloven. Den intellektuelle bakgrunnen for eidsvollsmennene var mangesidig, men bindes på sett og vis sammen av naturrettstankene til Johan Frederik Wilhelm Schlegel (1765–1836) som blir en gjennomgående nøkkelaktør i boka. En uttalt intensjon med boka har da også vært å bringe Schlegels navn

fram i lyset. Han var læremester for flere av de sentrale aktørene bak Eidsvollsgrunnloven og drev på sett og vis en slags friheten forskole i København.

I flere av kapitlene blir det slått fast at mannen tidligere har vært ukjent, glemt, oversett eller henvist til en beskjeden plass i skyggen av andre inspirasjonsmenn, slik som eksempelvis juristen Anders Sandøe Ørsted (1778–1860). Mestad er kanskje den som klartest gir uttrykk for at Schlegel, i alle fall når det gjelder statsrett, var svært viktig, og viktigere enn andre, for den nye norske konstitusjonen. Blant Schlegel-elevene finner vi sentrale grunnlovsmenn som Wilhelm Frimann Koren Christie og Christian Magnus Falsen. Dessuten utformet Schlegel selv et eget grunnlovskast for Norge.

I innledningen trekker Mestad opp de historiske rammene for bokas tematikk. Her står eneveldets forfatningsordning, de økonomiske høykonjunkturer mot slutten av 1700-tallet og 1790-åras intellektuelle miljø i København sentralt for å forstå ståstedet og handlingsrommet til bokas gjennomgangsfigur J. F. W. Schlegel.

Første del åpner med et kapittel om det dansk-norske eneveldet skrevet av historikeren Håkon Evju. Vi får presentert Schlegels naturrettslige og statsrettslige tanker som hele tiden framstår som et forsvar for det opplyste eneveldet og som legger kantianske moralfilosofiske retningslinjer til grunn for sin argumentasjon. Spesielt interessant med dette bidraget er Evjus anvendelse av Reinhart Kosellecks begrep om salingstid for å forstå endringsprosesser i Europa gjennom den kritiske perioden mellom 1750 og 1850. Samspillet mellom synkrone strukturer og diakrone endringer står sentral for forståelse av ulike tidslag innenfor denne perioden.

Den danske historikeren Michael Bregnsbo tar også sitt utgangspunkt i eneveldets legitimitet når han drøfter ulike politiske holdninger i dobbeltmonarkiet i kjølvannet av den franske revolusjonen 1789. Grunnlovsfedrene

tilhørte denne politiske diskursen i København utover 1790-årene.

Eneveldets avvikling er tema for Rasmus Glenthøj, også han dansk historiker. Her framhever han at Kongeloven fra 1665 var den eneste eneveldige grunnlov i Europa, en grunnlov som for Norges vedkommende ble opphevet i 1814, men som varte til 1849 i Danmark. I denne forbindelse beskrives 1814 som et mirakelår i Norge, ikke så mye gjennom proklamasjon av selvstendighet som avviklingen av eneveldet. 1814 er året som markerer det oldenborgske eneveldets største politiske, økonomiske, territorielle og demografiske tap. I denne sammenheng blir Schlegel bakmannen som sto for utdannelsen av de menn som gjennomførte dette radikale bruddet med regimets Kongelover forstått som grunnlov.

Kapittel fem er skrevet av den danske historikeren Brian Kjær Olesen og løfter eneveldstematikken opp på et mer teoretisk nivå. Den politiske rettferdiggjørelsen av absolutismen som konstitusjon ble i samtiden forsøkt knyttet sammen med begreper hentet fra republikansk politisk teori og opplysningstenkning. Det er spennende å følge Olesens gjennomgang av synspunkter i samtidens intellektuelle tidsskrifter, slik som *Minerva*, hvor ikke minst Schlegel var en av debattantene i sitt forsøk på å argumentere for et skille mellom trykkefrihet og trykkefrekkhet.

Etter 1814 ble det til nasjonalbyggingsprosjektet lagt stor vekt på den norrøne arven, som er tema for kapittel seks skrevet av norskfilologen Jon Gunnar Jørgensen. Dette er det eneste kapitlet som ikke eksplisitt nevner Schlegel, men der førhistoriske framstillinger til personer som Hans Paus, Tormod Torfæus og Gerhard Schønning trekkes fram som inspirasjon når det gjelder å bygge bro mellom det nye Norge og middelalderens selvstendige Norgesvelde. Ikke minst fordi kapitlet om norrøn inspirasjon på Eidsvoll bryter med bokas Schlegel-fokus, er det forfriskende å lese som

et slags avbrekk i forhold til hovedinnretningen.

Forsker Rolv Nørvik Jakobsen bringer Schlegel navn tilbake i sin idehistoriske artikkel om naturrettstekningen som peker fram mot norsk selvstendighet. Schlegels tanker på området sammenlignes med tidligere innspill fra Ludvig Holberg og Johan Ernst Gunnerus. Også i dette bidraget viser Kosellecks begrep om salingstid seg fruktbart for utsagn om ulike 1700-tallsteksters intertekstualitet. Konklusjonen er at Schlegel, i forhold til de to norskfødte forfatterne, åpner for en annen forståelse av frihetsbegrepet og en for en ny forståelse av kongemaktens rolle gjennom en radikal nedskrivning av tradisjonens verdi (s. 153).

Det tidlige 1800-tallets tverrfaglige samarbeid mellom rettsvitenskap og filosofi ligger til grunn for kapittel åtte som er skrevet av den norske idehistorikeren Thor Inge Rørvik. Filosofi mot slutten av 1700-tallet med relevans for rettsvitenskapen var nærmest identisk med Kant-resepsjoner. Det vil si at moralfilosofi lå til grunn for samtidens lovarbeid og rettsfilosofi. Igjen bringes Schlegels navn fram på banen, denne gangen fordi han så klart den fruktbare sammenhengen mellom de to disiplinene. Med en slik inspirasjon kom en filosofisk fundert lovkyndighet til å sette sitt preg på juristene som hadde ansvaret for utformingen av Eidsvoll-grunnloven.

Del II av *Fribeten forskole* innledes med kapittel ni som er skrevet av den norske forskeren Anton Fredrik Andresen og behandler den statsvitenskapelige innretningen i Schlegels lære. Datidens statskunnskap gikk under betegnelsen *statistikk* inspirert av den såkalte "Göttingerskolen" hvor Schlegel hadde sin studiebakgrunn. Han skrev et slikt statistikkverk i 1793, noen år før han ga ut sin bok om naturrett. Andresen gir en fylldig gjennomgang av dette topografiske verket og trekker opp Schlegels politiske holdninger i retning av senmerkantilistiske prinsipper om folkemeng-

des betydning som etter hvert kombineres med grunnsetninger om yttringsfrihet, religionsfrihet og næringsfrihet – alle ideer som lå til grunn for Konstitusjonskomiteens arbeid på Eidsvoll våren 1814.

Som en naturlig oppfølging skriver Mestad i det påfølgende kapitlet om Schlegels statsrettslige oppfatning. Her trekkes linjene bakover i tid til Schlegels store inspirasjonstenkere Thomas Hobbes, John Locke, Jean-Jacques Rousseaus og, ikke minst, Immanuel Kant. Igjen vises det så til ideenes forbindelse til arbeidet med 1814-grunnloven, eksempelvis når det gjaldt spørsmålet om hvem som burde ha stemmerett og i debatten om eiendomsretten.

Mestads artikkel etterfølges på en glimrende måte av rettshistorikeren Dag Michalsens bidrag om Schlegels forfatningsteoretiske tanker utformet helt på tampen av 1700-tallet. Som foregående artikkel understreker Michalsen de klare kantianske prinsippene som ligger til grunn for Schlegels argumentasjon i retning av "reformabsolutismens frihetlige rettsliggjøringsprosjekt" som artikkelforfatteren uttrykker det (s. 258).

Maktfordelingen er tema for bidraget til rettviter Eirik Holmøyvik. I dette kapitlet er det igjen naturrettsstenkingen som settes i fokus og da særlig spenningen mellom eneveldet og maktfordeling i Schlegels teoretiske utvikling i kjølvannet av den amerikanske uavhengighetskrigen og den franske revolusjonen. Interessant nok introduserer artikkelen leseren til Schlegels private grunnlovstkast for Norge fra april 1814, et utkast som i seg selv ikke satte direkte spor etter seg ved Riksforsamlingen. Allikevel ligger det en indirekte sammenheng til den norske grunnloven, ikke minst når det gjaldt maktfordelingsprinsippet.

Tema for den danske rettshistorikeren Ditlev Tamm framtrer som en selektiv biografi over Schlegel hvor vi får et utvidet kjennskap til hans familiebakgrunn, ungdomsår og sitt virke som professor ved det juridiske fakultet i

København – uten at linjene trekkes direkte til Norge anno 1814.

Neste artikkel er Mestads tredje bidrag, som denne gangen gir et riss av Schlegels argumentasjon mot Sir William Scott, i forbindelse med skipsfartsspørsmål etter engelsk oppbringelse av en svensk konvoi i 1798. Debatten handler om sjø- og nøytralitetsrett som deler av internasjonal folkerett. Utleggelse av de ulike posisjonene i diskusjonen er interessant nok i seg selv, men blir kanskje hengende noe i luften i forhold til bokas hovedfokus.

Kapittel 15, det nest siste, er skrevet av rettshistorikeren Lars Bjørne, fra Universitetet i Åbo, og tematiserer et arbeid som Schlegel fikk utgitt i 1825, nemlig en juridisk encyklopedi på nærmere 600 sider. Bjørne setter rettsencyklopedien inn i en større europeisk kontekst, som var bestemmende for Schlegels juridiske ståsted. Gjennomgangen av denne læreboka konkluderer med at den ga god informasjon i rettshistorie og rettsdogmatikk, men at den var konservativ og lite i takt med 1800-tallets utvikling innen rettsvitenskapen.

Mestad avrunder antologien med noen refleksjoner rundt den nære forbindelsen mellom Schlegel og 1814. Her skisserer han videre noen grunner til at mannen før denne bokutgivelsen nærmest har vært ukjent som en viktig læremester for de som utformet Norges grunnlov. Foruten enkelte bemerkninger i Jens Arup Seips avhandling om det opinionstyrte eneveldet fra 1958, har Schlegel fått liten oppmerksomhet. Dette skyldes, ifølge Mestad, historikernes manglende innsikt og interesse for 1700-tallets naturrettsstenking.

Det er blitt ei svært så interessant og lærerik bok som absolutt må sies å innløse sitt overordnede formål om å bringe Schlegels tanker og ståsted fram i lyset. Vi har på sett og vis fått en viktig aktør inn på banen når det gjelder forståelsen av bakgrunnen for grunnlovsteksten. De ulike bidragene trekker linjer fra Schlegels omfattende tenketank, særlig naturretten, til eidsvollmennenes arbeid våren

1814. Det argumenteres överbevisande för en omfattande virkningshistorie av hans ideer. I Schlegels ånd kom blant annat folkesuverenitetstanken til å være maktfordelingen overordnet på Eidsvoll.

Utgivelsen er velstrukturert i sin oppbygging, men preges til tider av en del unødvendige gjentakelser, som kunne ha vært unngått dersom bidragsyterne hadde lest hverandres tekster. At Schlegel har vært undervurdert og glemt gjentas nærmest i hvert kapittel, *ad nauseam*. Så er det unektelig et tankekors at man faktisk ikke har klart å finne en eneste kvinnelig akademiker som kunne ha kommet til ordet i denne mannsbastionen av en bokutgivelse. Det er rett og slett for dårlig.

Rune Blix Hagen

Paul Kléber Monod, *Solomon's Secret Arts: The Occult in the Age of Enlightenment* (New Haven CT: Yale University Press, 2013). 430 s.

Paul Kléber Monod är sedan tidigare känd som författare till flera uppmärksammade arbeten, till exempel *Jacobitism and the English People* (1983); *The Power of Kings: Monarchy and Religion in Europe, 1589–1715* (1999); *The Murder of Mr. Grebell: Madness and Civility in an English Town* (2003). Tidigare har han undersökt vad som definierar galenskap och gott uppförande under 1700-talet. I *Solomon's Secret Arts: The Occult in the Age of Enlightenment* utgår han ifrån hypotesen om sökandet efter det ockulta under upplysningstiden som en i första hand vetenskaplig lärprocess.

Författarens utgångspunkt är att okultismen var en metod som förenade tro och vetande. Detta kan jämföras med professor John V. Flemings populärvetenskapliga bok *Wizards, Alchemists and Spiritual Seekers in the Age of Reason* (2013) där det ockulta definieras negativt i förhållande till kristendomen. Det är en motsättning som

Kléber Monod antagligen skulle uppfatta som en förenkling. En tanke som förenar hans och Flemings framställningar är emellertid den att tro inte ersattes av förnuft, och inte heller att okultism förvändes i materialism. Båda förespråkar en nyanserad och organisk syn på förhållandet mellan förmodernitet och vetenskaplighet. Kléber Monod hävdar att den värld som Isaac Newton och Elias Ashmole levde i uppfattades som sakramental. Dessa vetenskapsmän betraktade världen som samtidigt materiell och immateriell. Den var ett Guds verk där experiment inom både fysik och optik och inom astronomi och alkemi visade på perceptioner av en "upplyst" verklighet, en himmelsk materialitet och en naturlig religion.

Kléber Monod vänder sig därmed explicit mot den definition Antoine Faivre – den franske forskare som ligger bakom forskningsområdet esoterik – utgått ifrån, "the occult as a category what he has called esoteric religion" (s. 10). Faivre betecknar esoterik som tanke-system frikopplade från en önskan att förstå eller bemästra världen. Kléber Monod undersöker däremot det som han kallar "det ockultas praktik", vilket också hör samman med hans opolemiska definition av "ockult" som en esoterisk men främst vetenskaplig lärprocess.

Paul Kléber Monod argumenterar att okultismen i denna sanningssökande mening gjorde ett nytt sätt att lära. Till stöd använder han bland annat den mängd av alkemiska skrifter som gavs ut under 1600- och 1700-talen. Han undersöker inte folketro och magiska praktiker i vardagen utan texter, deras författare, tillkomst, innehåll och spridning. Han visar därigenom att föreställningar om astrologi, alkemi och kabbala överlevde den brittiska förnuftseran. De influerade vetenskapsmän som Isaac Newton och Robert Boyle och påverkade även romantikens estetiska influenser.

Monografen är indelad i tre sektioner: Aurora 1650–1688; Eclipse 1688–1760; Glad Day 1760–1815. Bokens första del behandlar en period då astrologi och alkemi var na-